

שופרו של יואב

"מוטיב אישי" של איש כדרך להבנת הדמות במקרא*

מבוא

לא ברור מתי החל יואב בן צרויה את תפקידו ארוך השנים כשר צבאו של דוד¹. ידוע לנו מן התנ"ך שעד ליום מותו בידי בניהו בן יהוידע, פעל האיש רבות למען כינונה והרחבתה של מלכות דוד. גם אם לעיתים נדמה שישנו פער משמעותי בין אדונו-דוד ובינו, אין להתעלם מהתמורות הרבות שחולל האיש, החל מראשית ממלכת דוד ועד להעברת השרביט לידי הבן שלמה. מאמר זה מבקש לנתח את דמותו של יואב בדרך שונה ממה שנכתב על האיש². אולם, לפני שנתחיל בניתוח דמותו של יואב נעסוק ב"מוטיב האישי", מוטיב שיהא לנו לעזר במלאכת הניתוח.

המוטיב האישי

על עניינה של "המילה המנחה" החוזרת בפרקי התנ"ך ומסמלת רעיון מרכזי כבר דיברו וכתבו³. ככלל, פועלת מילה זו במסגרת מקומית בלבד, כגון יחידה מתוך פרק או על פרק שלם. בדעת, לצורך מאמר זה, להוסיף נדבך על "המילה המנחה", וליצור מושג כולל יותר שפועל בעיקר על ספר שלם או לחילופין על תקופה שלמה. קראתי למושג זה בשם: "מוטיב אישי", לאמור: מוטיב החוזר רצוא ושוב ביחס לאיש מקראי, ומבטא את אישיותו של זה כפי שהיא משתקפת לאורך כל הפרקים בהם מופיעה * חובה נעימה לי להודות לידידי ניסן זיק על הערותיו המחכימות, אשר הרימו תרומה נכבדת לרשימה זו. כל האחריות לדעות המובעות בפנים רובצת עלי בלבד.

1. אמנם מצינו אזכור של יואב בסיפורי הרדיפות של דוד (שמי"א כ"ו, ו), אך ברור שלא נטל כל חלק במאמץ המלחמתי של דוד, והזכר על שם העתיד. אני נוטה לשער שאבישי, הגדול מבין שלושת האחים (אבישי, עמשא ויואב) לבית צרויה היה האיש שאמור להיות שר צבאו של דוד בבוא העת, אך כנראה שאחיו - יואב, היה מוצלח ממנו ועל כן זכה בכתר שר הצבא.
2. ראה למשל: פי פולק, 'פרקי יואב', בתוך: י"י זקוביץ וא' רפאל (עורכים), ספר יצחק אריה זליגמן - מאמרים במקרא ובעולם העתיק, ירושלים תשמ"ג, חלק ב', עמ' 213-228; י"י רנד, 'יואב בן צרויה ובית דוד', מים מדליו, ביטאון המכללה האקדמית ליפשיץ, תשנ"ט, עמ' 27-45; י"י זקוביץ, דוד - מרועה למשיח, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים, 1995, עמ' 106-113.
3. ראה למשל מ' בובר, 'סגנון המילה המנחה בספרות תורה', בתוך: דרכו של מקרא, ירושלים תשל"ח, עמ' 284-299.

אותה דמות בתנ"ך. המדד למציאותו של "מוטיב" זה יהיה בראש ובראשונה האפשרות לנתח את מהלכי האיש, כולם או ברובם הגדול, ע"פ מוטיב זה. הצורך בהגדרת מושג זה נובע לדעתי מבעיה עמה נפגש התלמיד בשיעוריו בתנ"ך בבית הספר: הבנת דמות מתוך המכלול, לאמור: יש והמורה מלמד פרק אחר פרק, או ספר אחרי ספר ע"פ תכנית הלימודים ועדיין ישנה תחושה שלא תמיד התלמיד יכול לספר על הדמות המקראית כ"אישיות" אלא כ"איש".

במה דברים אמורים? כשאני אומר "אישיות" אני מתכוון: למכלול האירועים, הדיבורים והמחשבות שמסופרים על הדמות בתנ"ך, או שבאים מפי הדמות עצמה; ועל פי נתונים אלו אפשר לאפיין את הדמות; כך שכל מקרה, מעשה או היגד, יבוארו ע"פ אפיון זה.

וכשאני אומר "איש" אני מתכוון: לאפיון פרטני של הדמות, הנובע מתוך קריאה או הסבר של יחידה אחת או סיפור אחד, וכל זאת מבלי לשייך או לקשר זאת לאירועים אחרים שבהם הוזכרה הדמות המדוברת.

כדי לעזור לתלמיד בהבנת "אישיותו" של האיש, עלינו לחפש את "מילת המפתח" החוזרת על עצמה במהלך השתלשלות האירועים; מילה זו, כפי שאמרנו, צריכה לאפיין בסופו של דבר את "אישיותו" של "האיש", וזאת יעשה, כאמור, ע"י "המוטיב האישי"⁴. יודע אני, שלא קלה היא המשימה בחיפוש המוטיב; יש ונלך שולל אחר אסוציאציות מקריות, ויש שנלך שולל אחר "מוטיב" שרק לכאורה מייצג נאמנה את הדמות. על כן, כדי להיות בטוחים שאכן המוטיב שמצאנו (במידה ומצאנו!), מבטא נאמנה את הדמות, יש לדעתי לשים לב לכמה דגשים:

א. המוטיב בעיקרו יכול להיות חפץ⁵, שהדמות משתמשת בו חוזר והשתמש⁶, או לחילופין שהחפץ נלווה אל הדמות מספר פעמים.

ב. תכליתו של החפץ אצל הדמות מהווה: תכלית נוספת או שונה משאר התכליות שלו בתנ"ך.

4. חובה עלי להעיר הערה בטרם נמשיך. יודע אני שישנה אפשרות נבונה שלא לכל דמות בתנ"ך ישנו מוטיב שכזה, ואף-על-פי-כן חובתו של המעיין (או המורה) לתת את הדעת למציאת "חוט השני" השזור את מעשיו של הדמות מתחילתו ועד סופו; שזירה שתעזור לתלמיד להבין לא רק את ה"מה" אלא גם את ה"מדוע".

5. להמחשת הדברים נביא כאן דוגמאות ל"מוטיבים אישיים" אצל אישים שונים בתנ"ך: "המצבה" אצל יעקב: בראשית כ"ח, יח; שם, ל"א, מה; שם, ל"ה, יד; שם, ל"ה, כ; ועיון י' ברמון, ארבע מצבות יעקב-יסודן בבסיס אחד, מגדים, גליון 8 י"ג, עמ' 23-9). "המעיל" אצל שמואל: שמו"א ב', י"ח; שם ט"ו, טז; שם כ"ח, יד; ה"חנית" אצל שאול: י"ג, כב; י"ח, י; י"ח, יא; י"ט, ט; י"ט, י; כ', לג; כ"ב, ז; כ"ד, ז; "סיפורי המרכבה" שמופיעים אצל אחאב ובני משפחתו: מל"א כ', לד; שם כ"ב, לה. ואצל בנו: מל"ב ב', כז. ואצל אמו איזבל: שם, שם לג.

6. ביחס ל"פועל" שחוזר אצל הדמות, יש לתת את הדעת היטב האם "פועל" זה משקף נאמנה את אישיותו של הדמות. אמנם, י' קיל בפירושו לידעת מקרא: לספרים שמואל ומלכים, נוקט את שיטת ה"מעגלות" שעניינה מציאת מילים משותפות בין פסוקים. כמו למשל אצל אברהם: "לך לך מארצך" לעומת "לך לך אל ארץ המוריה"; ואכן טוען קיל פעלים זהים אלו יש בהם כדי ללמד על הדמות המדוברת. ובמילותיו: "יש ולפעמים מידה ספרותית זו [מעגלות] יש לה דמיון למידה ספרותית אחרת: 'חתימה מעין פתיחה' (עיון תוס' ברכות י, ע"א ד"ה כל) וגם היא נוקטת לשונות דומים

ג. החפץ מופיע אצל הדמות בהקשרים דומים.
 ד. אפשר להיעזר במדרשי חז"ל, לביסוס התיאוריה שלנו (במידה וחז"ל עצמם חוזרים מדגישים את החפץ כמשהו מיוחד אצל האישי).

דוגמא ל"מוטיב אישי"

כאן אנו מגיעים ליואב. ננסה לבחון איך ה"מוטיב האישי" מסביר את התנהגותו של יואב ואת מעשיו לאורך כל ספר שמואל ב'. כשאנו מעיינים היטב בסיפורי יואב בן צרויה, אנו מגלים שהוא נפגש ארבע פעמים במשך ימיו עם השופר; ובכל הפעמים בהקשר דומה. נסקור את הפעמים:

א. בראשית ביסוס מלכות דוד, כאשר לראשונה אנו פוגשים את יואב בן צרויה על הבריכה בגבעון, רודף עשהאל אחי יואב אחר אבנר; אבנר הורג את עשהאל, ואחיו (יואב ואבישי) מחליטים לרדוף אחריו. אבנר במנוסתו קורא ליואב להפסיק את הרדיפה: "ויקרא אבנר אל יואב ויאמר הלנצח תאכל חרב הלוא ידעת כי מרה תהיה באחרונה ועד מתי לא תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם". ויואב עונה: "ויאמר יואב חי האלוקים כי לולא דיברת כי אז מהבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו". ואח"כ: "ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם" (שמו"ב ב', כח).⁷

ב. אבשלום, בנו של דוד, מורד באביו וממליך עצמו למלך תחתיו: "וישלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל לאמור כשמעכם את השפר ואמרתם מלך אבשלום בחברון" (ו', י). דוד, המודע לסכנה בהישארותו בירושלים יוצא מן העיר ובמלחמה עצמה בין אבשלום ליואב מכה יואב את אבשלום בליבו ונושאי כליו אשר איתו סיימו את ההריגה, ואח"כ: "ויתקע יואב בשפר וישב העם מרדף אחרי ישראל כי חשך יואב את העם" (י"ח, טז).

ג. שבע בן בכרי, בניסיונו לערער על מלכות דוד, תוקע בשופר ואומר: "...אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי, איש לאהליו ישראל" (כ', א). יואב רודף אחרי שבע בן בכרי עד לעיר אבלה בית המעכה. אישה אחת חכמה משליכה את ראשו של שבע מעל החומה, ויואב מגיב ב: "...ויתקע בשפר ויפצו מעל העיר איש לאהליו ויואב שב ירושלים אל המלך" (שם, כב).⁸

בסיורו של העניין או של המעשה ההיסטורי או של התהליך ההיסטורי - וכולם לשונות סיום מעין פתיחה. בנוסף לקיל גם יי זקוביץ, (מקראות בארץ המראות, ספריית הלל בן חיים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1995), משווה בין "סיפורי מקור" ל"סיפורי בבואה" עיף פעלים דומים, וגם הם באים לאפיין את הדמות, עיי"ש.

7. מכאן ואילך תהיינה כל ההפניות לספר שמו"ב עיף פרק ופטוק בלבד.
 8. יש לשים לב: שבע בן בכרי תוקע בשופר ועי"י זה רצה לגרום "איש לאהליו ישראל", ויואב תוקע בשופר כנגדו ומשיג "איש לאהליו", הראשון על דרך השלילה והשני על דרך החיוב.

ד. בתחילת ספר מלכים, עת מחלוקת הירושה בין אדניהו לשלמה, מחליט דוד להמליך את שלמה למלך תחתיו; יואב שר צבאו משכבר הימים מחליט לעזוב את דוד ולהצטרף לאדניהו. בעת שממלכים את שלמה בגיחון תוקעים בשופר ואז: "...וישמע יואב את קול השופר ויאמר מדוע קול הקריה הומה" (מל"א א, מא).

בבואנו לבחון את הסיטואציות שהביאו את יואב לתקוע בשופר, נראה שבכולם, **מצב המלוכה של דוד אינו מגובש דיו או מתערער.**

בפעם הראשונה קיימת קריאת תיגר מצד עבדי שאול בכלל ואבנר בפרט, על מלכותו של דוד. דוד, שרק עכשיו מקבל את המלוכה על יהודה צריך לבסס את מלכותו גם על יתר העם.⁹ המלחמה "הקטנה" בברכה בגבעון מהווה תחילתה של מערכה גדולה שהתפשטה אחר כך גם למחנות כפי שמעידים הפסוקים מספר פעמים, עד למפנה: "זתהי המלחמה ארכה בין בית שאול ובין בית דוד ודוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים" (ב, לב).

בפעם השנייה אבשלום, בנו של דוד, מצליח לכבוש את המלוכה. זו למעשה הפעם הראשונה בכל ספר שמואל שיש חשש אמיתי לסיום כהונתו של דוד כמלך, ואלבא דיואב הדרך הטובה ביותר להתזיר את מלכות דוד חזרה היא בהריגתו של אבשלום שאם לא כן עדיין יש סכנה למלכות דוד.

בפעם השלישית מנסה שבע בן בכרי לקעקע את מלכות דוד "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבו יש, איש לאהלו ישראל", ויואב הנאמן בראש ובראשונה למלוכה, קורא תיגר על הצהרה מעין זו, ורודף ביחד עם אחיו אבישי אחרי שבע בן בכרי, ולאחר שיודע ששבע בן בכרי נהרג חוזר הוא אל דוד כדי לבשר לו כנראה על דיכוי המרד וביסוס המלוכה: "יואב שב ירושלים אל המלך"¹⁰.

מדוע דווקא שופר?

תקיעת השופר יותר משהיא מסמלת קריאה לקרב או להחריד מחנה היריב: "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו"¹¹, מסמלת תקיעת השופר "מלכות"¹². כדי להמליך את שלמה יש צורך לתקוע בשופר: "ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר"¹³ ואמרתם יחי המלך שלמה"¹⁴. ולא רק בתקיעה עסקינן, מעשה ההמלכה מתבצע ע"י שופר (קרן) הן לגבי דוד: "ויקח שמואל את קרן השמן ומשח אותו בקרב אחיו" (שמ"א ט"ז, יג); והן לגבי שלמה: "ויקח צדוק את קרן השמן מן האהל ומשח את שלמה" (מל"א א, לט).

9. על ישראל מלך איש בשת בן שאול (ב, ח).

10. שהרי מה צורך ראה התנ"ך לספר שחזר "אל המלך"!!

11. עמוס ג, ו. והשווה שופטים ז, יז.

12. אחת מהסיבות שתוקעים בשופר בראש השנה הנקרא על שם השופר "יום תרועה" היא בגלל "המלכת הקב"ה בעולם", בבחינת "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, הי אלוקיו עמו ותרועת מלך בו". "תרועת מלך" נאמר ולא תרועת מלחמה.

13. השוה מל"ב ט, יג.

14. מל"א א, לד. גם אבשלום מבין שהשופר הוא כלי למלוכה, ולכן הוא מצווה "כשמעכם את השופר ואמרתם מלך אבשלום בחברון".

יואב מבין זאת היטב. יואב שכל חייו נלחם למען ביסוס המלוכה בישראל ולמען הישארות דוד על כיסא המלוכה, תוקע בשופר כל אימת שיש ערעור על המלוכה; ולכן הוא גם הראשון ששומע את קול השופר: "וישמע יואב את קול השופר", הוא ולא אחר. יואב מבין קול שופר מהו, ועל כן "ויחרדו ויקמו כל הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו" (שם שם, מט). אין עוד טעם לגנוב את המלוכה. תקיעת השופר, אליבא דיואב, מסמלת מלכות אבל לא אצל אדוניהו ולכן לא כדאי לנסות ולהמליכו.

ההבדל בין "שופרו של יואב" לשופרות אחרים במקרא¹⁵

יבוא המקשן ויקשה: האם לא מצינו תקיעה בשופר גם אצל אנשים אחרים, והאם הבחנה זו תיעשה גם לגבם!!
כדי לדחות שאלה זו, חובה עלינו לברר היטב, את טיבם של התקיעות עד ימיו של יואב, והאם זהות תקיעות אלו לאלו של יואב?
ואכן, כשאנו באים לבדוק טיבם של התקיעות עד ימיו של יואב וקצת אחריו, אנו רואים בעליל שהתקיעות מסמלות: התחלה. התחלה זו יכולה להיות, תחילתה של מתקפה; תחילתה של מלוכה; תחילתו של מרד או תחילתה של תקופה חדשה. אצל יואב התקיעה היא במסגרת הפוכה - במשמעות סיום. יואב בתקיעה ובשמיעה שלו מסיים משהו, סיום שהוא בחינה של עצירה.
ואכן מניתוח התקיעות והשמיעה שלו עולה תמונה זהה:

א. "ויתקע יואב בשופר, ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם".

ב. "ויתקע יואב בשופר, וישב העם מרדף אחרי ישראל כי חשך יואב את העם".

ג. "ויתקע בשופר, ויפצו מעל העיר איש לאהלו ויואב שב ירושלים אל המלך".

ד. "וישמע יואב... השופר, ויאמר מדוע קול הקריה הומה ויחרדו ויקמו כל הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו".

כעת נראה את המקורות לתקיעה בשופר המבטאת "התחלות", אצל אישים שונים בתנ"ך:

א. יהושע וי, כ: (כיבוש יריחו).

"וירע העם ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם את קול השופר וירעו העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתיה ועל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר".

ב. שופטים ג, כז-כח: (מלחמת אהוד בן גרא ומואב).

"ויהי בבואו ויתקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו בני ישראל מן ההר והוא לפניהם".

¹⁵ אינני מתכוון לדבר על השופר בתורה. שהרי, השופר בתורה עיקרו לשימוש דתי, לא כך בספרי הנביאים והכתובים. וראה עוד על המושג שופר ושימושי השונים באנצ' מקראית, ערך: נגינה וזמרה, תת ערך שופר.

ויאמר אלהם רדפו אחרי כי נתן ה' את איביכם את מואב בידכם וירדו אחרי וילכדו את מעברות הירדן למואב ולא נתנו איש לעבר".
 ג. שופטים ו', לד: (מלחמת גדעון במדין ועמלק).
 "זרוח ה' לבשה את גדעון ויתקע בשופר ויזעק אביעזר אחרי".
 ד. שופטים ז', יח: (כנ"ל).
 "ותקעתי בשופר אנכי וכל אשר אתי ותקעתם בשופרות גם אתם סביבות כל המחנה ואמרתם לה' ולגדעון".
 ה. שמו"ב ו', טו: (העלאת ארון ה' לעיר דוד).
 "ודוד וכל בית ישראל מעלים את ארון ה' בתרועה ובקול שופר".
 ו. מל"א א', לד (משיחת שלמה למלך).
 "ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה".
 ז. מל"ב ט', י"ג: (המלכת יהוא למלך על ישראל).
 "וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל גרם המעלות ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא".

שינוי בין תקיעות אלו לאלו, נובע לדעתי ממה שאמרנו לעיל. יואב כאיש מלכות תוקע בשופר לא רק כחפץ מלחמתי, אלא כחפץ המסמל את אישיותו, אישיות שיש בה אהבת המלוכה והמלך.
 נבחן עתה איך הבחנה זו מסבירה רבים מן האירועים ששמו של יואב נקשר בהם (פרט לאלו שכבר ראינו בהקשר השופר). נחלק אירועים אלו לשלושה:

1. מלחמות יואב.
2. הריגותיו של יואב.
3. מותו של יואב.

1. מלחמותיו של יואב

מן המפורסמות הוא, שארץ ישראל לא הייתה בשליטתו המלאה של עם ישראל בזמנו של דוד, וכדי להפוך את "הקערה על פיה" צריך היה לכבוש את העמים הנמצאים בארץ. ואכן, בכל המלחמות נטל יואב חלק משמעותי שהיה בו כדי לחזק ולבסס את מלכות דוד. ברם, לא רק ב"מלחמות חוץ" עסקין, גם ב"מלחמות הפנים" עם מלך ישראל נטל יואב חלק משמעותי שהצטרף לסך הכולל של שחרור הארץ. נסקור כעת את העימותים והמלחמות של יואב למן ההתחלה:
 האירוע הראשון¹⁶ מובא בראשית ספר שמו"ב, כוונתי למפגש על הברכה בגבעון בין אנשי יואב ואנשיו של אבנר. מפגש זה מעורר תמיהה רבתי על יואב: מה עשה יואב שר צבאו של דוד מלך יהודה בגבעון; שהרי גבעון נחלת בנימין היא¹⁷ וחלק ממעוזו של איש בושת בן שאול שמלך על ישראל?

16. עמדתי על כך לראשונה מתוך לימוד משותף עם חברי ר' ניסן זיק.
 17. ביחס לזיהוי 'גבעון' כטרטוריה בתוך נחלת בנימין עיין מאמרו של הרב י' בן-נון, 'נחלת בנימין-נחלת שכינה' בתוך: לפני אפריים ובנימין ומנשה, הוצאת המדרשה לחקר בנימין 1985, הערה 34.

זאת ועוד, לאן "נעלם" דוד מסיפור הברכה, מדוע לא נלווה דוד ליואב בהליכתו של זה האחרון לגבעון?

ואם ניתנה הרשות לשער, נאמר כך: חלוקים היו ונשארו יואב ודוד ביחס לדמותו של מלכות ומלך בישראל. לדידו של דוד, אין לנקוט שום פעולה, ולו הקטנה ביותר כדי ל"זרז" את הגעת המלוכה לו עצמו (וזאת אף שהומלך רשמית בידי שמואל). לדוד, עיקרה של מלוכה וחוסנה של מלוכה היא דווקא מלוכה הבאה מן הקב"ה, הוא הממליך. אל לו לאדם לנקוף אצבע מלמטה אא"כ יינתן האות מלמעלה. ליואב אין הדברים כן, יואב - איש המלוכה - מרגיש צורך פנימי עמוק לקרב ולחזק את המלוכה, ומרגע שנבחר דוד למלך, שוב אין להשאיר את ביצוע העניין לממלכת שמים, על האדם היושב כאן מצווה לזרז העניין.

נמצא אפוא, שיואב - שהמלוכה חשובה לו עד למאוד, הולך לברכה בגבעון מבלי לייזע את אדונו. יואב מאמין שפריצתה של מלחמה "קטנה" בין המחנות, תוביל בהכרח לשינוי המגמה של השולט, ניסיון שבסופו של דבר אכן צלח. לא כך דוד, דוד בשום אופן לא היה נותן ידו למשימה כגון זאת, שהרי לאורך כל ספר שמואל מתואר דוד כמלך העושה את הכל ע"מ למנוע שפיכות דמים¹⁸, ומן הסתם היה פועל כאן באותה דרך.

לאחר שקיבל עליו דוד את המלוכה, הגיעה השעה למלחמות חוץ. גם במלחמות אלו לא נעדר יואב ותרם את מרצו לטובת מלכות דוד ויציבותה.

בפעם הראשונה נלחם יואב בכיבוש ירושלים. לשם המחשת גבורתו של יואב ניזער במקבילה בדברי הימים א' (י"א, ד-ו): "וילך דוד וכל ישראל ירושלים היא יבוס ושם היבוס יושבי הארץ. ויאמרו יושבי יבוס לדוד לא תבוא הנה. וילכד דוד את מצודת דוד היא עיר דוד. ויאמר דוד כל מכה יבוס בראשונה יהיה לראש ולשר. ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש". בתיאור קצר זה, על כיבוש יבוס היא ירושלים, ממחיש הכתוב את תעוזתו של יואב בכיבוש העיר בכך שנענה לקריאתו של דוד ועלה בראשונה לכבוש את העיר¹⁹.

18. נמחיש רעיון זה בעזרת כמה דוגמאות:

א. כאשר בא אבנר לירות ברית עם דוד, רואה אותו דוד כבן ברית אמיתי. לא כן יואב, הרואה בו מרגל. בעקבות כך הורג יואב את אבנר, ומיתתו כמובן לא מצאה חן בעיני דוד כפי שמעידים הפסוקים אח"כ. מה שהביא את דוד לקלל קללה נמרצת את יואב (קללה אמרנו ולא מות כן: "קשים ממני בני צרויה").

ב. בענה ורכב (שמ"ב ד') חושבים שאם יהרגו את הצאצא היחיד לבית שאול תהייה מלכות דוד שְׁלֵמָה. לא כך חושב דוד, דוד מגיב בזעם והורג את הנ"ל על אשר העיזו להרוג "איש צדיק" בביתו.

ג. יש לשים לב כמה פעמים מומלך דוד למלך, לא פחות משלוש פעמים! בפעם הראשונה הוא נמלך ע"י שמואל (שמ"א ט"ז, יב), בפעם השנייה ע"י אנשי יהודה (ב', ד), ובפעם השלישית ע"י י"כל שבטי ישראל" (שם, ה', ג). ריבוי המלכות אלו (חוץ מן ההדרגתיות שהן מסמלות: נביא-יהודה-כל ישראל) מלמדות אותנו על התפיסה של דוד את המלוכה. אין לקחת דברים בכוח, הכל בא מאת ה', ועל כן יש לחכות עד אשר יתאפשר התנאים למלוכה. וזאת הסיבה מדוע אין לדוד בעיה שיומלך שלוש פעמים למרות שהיה יכול להטיל את מרותו על העם החל מן הפעם הראשונה. (ועיין היטב מלבי"ם ב', א).

19. מפשט הפסוקים עולה שרק לאחר הכיבוש נעשה יואב שר צבא ולא קודם לכן, ומה זאת שאנו

לאחר מכן, אחר שהודגש בפסוק כי יואב "על הצבא" (ח', טז), מתחיל יואב במסע הכיבושים שלו²⁰. בתחילה ניגש יואב להלחם נגד בני עמון וארם. מלחמה זו, שנתוני הפתיחה שלה היו קשים ביותר עד כי רואה יואב "כי היתה אליו פני המלחמה פנים ומאחור" לא נרתע ומחזק את רוח הלוחמים בדבריו "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו וה' יעשה הישר בעיניו" (י', יב).

רעיון זה מוכח ביתר שאת ממלחמה אחרת: המצור על רבה עיר המלוכה של עמון, שם קראנו: "וילחם יואב ברבת בני עמון וילכד את עיר המלוכה. וישלח יואב מלאכים אל דוד ויאמר גלחמתי ברבה וגם לכדתי את עיר המים. ועתה אסף את יתר העם וחנה על העיר ולכד פן אלכד אני את העיר ונקרא שמי עליה. ויאסף דוד את כל העם וילך רבתה וילחם וילכדה" (ב', כו-ל). וכך מסביר בעל המצודות את בקשת יואב לדוד: "ונקרא שמי עליה לאמר יואב כבשה, וטוב בעיני ששמך יקרא עליה, להיות לכבוד ולפאר".

דוגמאות אלו²¹, ממחישות בעליל, את הדאגה של יואב לכבודו של מלכות דוד. יואב יודע שכבושים אלו יהדירו את שמו של המלך וממילא את מלכותו.

2. הריגותיו של יואב

שלוש פעמים מסופר בספר שמואל שהרג יואב אישים. פעמיים, היו אלו שר צבא: אבנר בן נר - שר צבא שאול; עמשא בן יתר - שר צבא אבשלום. ופעם אחת, את בנו של המלך: אבשלום בן דוד. ננסה לטעון שגם רציחות אלו קשר ישיר להם עם נושאינו: חשיבות המלוכה והמלך בעיניו של יואב.

א. יואב ואבנר בן נר

לראשונה פוגש יואב את אבנר על הבריכה בגבעון. בעקבות "משחק הנערים" בבריכה, רדיפתו של עשהאל אחר אבנר והריגתו של זה הראשון עייי אבנר; יוצא יואב לרדוף אחר אבנר, אבנר מבקש מיואב להפסיק את הרדיפה ויואב באופן מפתיע אכן נענה.

הפגישה השנייה ביניהם מתרחשת עת כורת דוד ברית עם אבנר. יואב מתנגד בכל ליבו לברית זו והורג את אבנר. יאמר הקורא: הריגתו של אבנר היא בסך הכל נקמתו של יואב מאבנר על רצח עשהאל; כך כותב המקרא: "ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר על אשר המית את עשהאל אחיהם בגבעון במלחמה" (ג', ל).

לעניין, סיבה זו צריכה להתווסף לסיבה אחרת, אותה אומר יואב בעצמו: "והנה עבדי דוד ויואב בא מהגדוד ושלל רב עמם הביאו ואבנר איננו עם דוד בחברון כי שלחו

קוראים לפני קרב זה שיואב הוא שר צבא דוד? ידידי ניסן זיק ניסה לתרץ זאת כך: שאמנם בעקבות רצח אבנר עייי יואב לא נענש יואב במוות, אך קרוב לוודאי שהעבירו דוד מתפקידו מהיות שר צבא וכאן הוחזר לו תפקידו בגלל שעלה ראשונה.

20. הדבר (אולי) מסביר מדוע אין יואב מופיע במלחמה כנגד הפלשתים (ה', יז-כה), שהרי לא קיבל בפועל את מינויו.

21. ראה למשל אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמי שייט ד"ה מעשה שהיה, המוכיח את דברינו.

וילך בשלום. ויואב וכל הצבא אשר אתו באו ויגדו ליואב לאמר בא אבנר בן נר אל המלך וישלחו וילך בשלום. ויבא יואב אל המלך ויאמר מה עשית הנה בא אבנר אליך למה זה שלחתו וילך הלוך. **ידעת את אבנר בן נר כי לפתתך בא ולדעת את מוצאך ואת מבוואך ולדעת את כל אשר אתה עשה** (שם, כב-כה).

אמת, נקמת דם יש כאן, אבל מדוע נקמת הדם הזו לא באה עת רדף יואב אחר אבנר; מדוע נענה אז יואב לקריאת אבנר להפסיק את הרדיפה?! תשובה לכך תינתן באשר אומר יואב בעצמו: "ידעת את אבנר בן נר כי לפתתך בא ולדעת את מוצאך ואת מבוואך ולדעת את כל אשר אתה עשה". ואת האמירה הזו נתלה ב"מוטיב האישי" של יואב, שהוא כפי שאמרנו: אהבת המלך והמלוכה. (עיין דברי הגמרא בסנהדרין מט, ע"א על פרשה זו).

ב. יואב ואבשלום

את היחס של יואב לבנו השלישי של דוד-אבשלום, נחלק לשניים. מחד גיסא, דווקא יואב הוא זה שמבקש להחזיר את אבשלום חזרה לירושלים: "וידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום. וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר לה...". והדברים צריכים בירור: מדוע בעצם נזעק יואב לעזרת אבשלום, וכי למה שיהיה חשוב ליואב מה חושב דוד על בנו? תשובה לכך תינתן לדעתי מניתוח הדברים ששם יואב בפי האישה החכמה מתקועה²². "ויאמר לה המלך מה לך ותאמר אבל אשה אלמנה אני וימת אישי. ולשפחתך שני בנים וינצו ביניהם ויכו האחד את האחד ויָמַת אתו. והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש וכבו את גחלתי אשר נשארה לבלתי שום לאישי שארית על פני האדמה".

בהנחה שדברים אלו, דבריו של יואב הם, בנקל נבחין במילה "יורש". לדידו של יואב, מהווה אבשלום את יורשו הבלעדי של דוד, וכשכזה עליו להיות חלק חשוב להמשך המלוכה לעתיד לבוא²³. ואכן, כשנענה דוד ליואב ואבשלום חוזר ירושלימה, שמח יואב שמחה גדולה: "ויפל יואב על פניו ארצה וישתחו ויברך את המלך ויאמר

22. עצם השמת הדברים בפיה מעורר שאלות: מה צורך לו ליואב באישה חכמה אם ממילא הכל מושם בפיה! עיין כאן רדיק על אתר שמעורר שאלה זו. כמו כן תשאל השאלה: מדוע יואב לא ניגש בעצמו למלך?! על השאלה הראשונה התשובה פשוטה: יואב זקוק לאישה חכמה בדווקא, זאת כדי שתדע כיצד לנהל דו שיח, שהרי לשים את הדברים בפיה אפשר רק בתחילת דבריה, ומה קורה אח"כ שהמלך שואל שאלות, את התשובות יואב לא יכול לשים בפיה (אלא אם כן נאמר שיואב "כיסה" את כל האפשרויות).

ביחס לשאלה השנייה, יש להניח, שיואב העריך שע"י משל וסיפור יכנסו הדברים בלבו של דוד, ממש כפי שעשה נתן הנביא בתוכחתו לדוד אחר חטאו עם בת שבע. שם השתמש נתן במשל הכבשה, משל שפעל במהירות על דוד והביא להודאה מהירה "חטאתי לה'".

23. עיין כאן מאמרו של נ' קלאוס, 'נאום האשה החכמה מתקועה', ספר גולדשטיין, החברה לחקר המקרא בישראל תשמ"ח, עמ' 246-229. גם לדידו של קלאוס, בקשת יואב להחזיר את אבשלום נבעה מסיבות ממלכתיות: "וואולי טעם ממלכתי בדבר, כאשר ראה והכיר (יואב) כי אבשלום, הגדול בבנים שנתרו, הוא המוכשר לנהל את עניני המלוכה" (עמ' 229).

יואב היום ידע עבדך כי מצאתי חן בעיני אדני המלך אשר עשה המלך את דבר עבדך²⁴.

ברם, יחס אוהד זה של יואב כלפי אבשלום היה כזה כל עוד אכן סר אבשלום למרותו של אביו. אך כאשר החל אבשלום במעשי "גניבת המלוכה", וערער את מעמדו של דוד כמלך בישראל, יוצא יואב נגדו בחריפות עד לסופו של אבשלום.

זאת ועוד, פעמיים קורא אבשלום ליואב להתראות איתו ויואב אינו עונה. יש להניח שבקריאות אלו מנסה אבשלום לצרף את יואב במזימת המרד נגד דוד!²⁵ והנה, המעיין היטב בפסוקים יווכח שיואב לא מוזכר בכל מעשי המרד של אבשלום. גם כאשר דוד בורח מירושלים לא מוזכר יואב; ליתר דיוק בשלושה פרקים לא מופיע יואב (ט"ו-י"ח). ואולי קשורים הדברים לפסוק בראשית ספר מלכים: "והשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה" (מ"א ב', כח), על כך דורשת הגמי בסנהדרין מט, ע"ב: "מפני מה לא נטה? שביקש לנטות ולא נטה. אמר ר' אליעזר עדיין ליחלוחית של דוד קיימת". ופירשי: "מפני שעדיין ליחלוחית גבורתו של דוד קיימת, אבל עכשיו שהזקין ולא מדרכו ונטה אחרי אדוניו".

לעניות הבנתנו, צריכים להסביר את מהלך העניינים בצורה הבאה: בתחילה חשב יואב כי מלכותו של אבשלום תהיה חזקה יותר, מבוססת יותר ומלכותית יותר מזו של דוד, ועל כן התלבט ארוכות האם לנטות אחר אבשלום. וכשקרא אליו אבשלום להתראות עמו פנים, חשב יואב איזה מלך יביא תועלת גדולה לעם ישראל, ולכן לא מופיע יואב בכל סיפור בריחת דוד, אך מיד כשהחליט כי "ליחלוחית גבורתו של דוד (עדיין) קיימת", החליט לצאת בכל כוחו כנגד אבשלום, ואפילו כששמע את הפצרותיו של דוד כי "לאט לי לנער לאבשלום".

לאור הדברים הללו, מובנת תגובתו של יואב אחרי הרגו את אבשלום. דוד מצטער צער גדול וקורא שמונה פעמים בשמו של אבשלום. העם למשמע צער זה חוזר מן המלחמה כמנוצח: "ותהי התשעה ביום ההוא לאבל לכל העם כי שמע העם ביום ההוא לאמר נעצב המלך על בנו" (י"ט, ג). יואב לא מקבל את תגובת דוד, הניצחון היה חשוב מאוד לביסוס מעמדו של דוד המלך, ולכן נוזף במלך ואומר: "...ויאמר, הובשת היום את פני כל עבדך הממלטים את נפשך היום ואת נפש בניך ובנותיך ונפש נשיך פלגשיך לאהבה את שנאיך ולשנוא את אהביך כי הגדת היום כי אין לך שרים ועבדים ופלגשים" וכו' (שם, ו-ז).

ואם תישאל השאלה: מדוע ראה יואב לאזכר בדבריו מוטיבים מעולם המלוכה?²⁶ מה קשר יש לנתיניו של דוד לסיפור אבשלום? נשיב: תגובתו של דוד, כאמור לעיל, גורמת לערעור מוסד המלוכה. בעקבות תגובה זאת חוזר העם מן המלחמה כמנוצח: "ויתגב העם ביום ההוא לבוא אל העיר כאשר יתגב העם הנכלמים בנוסם במלחמה", לפיכך רואה יואב את הדבר כפגיעה במלוכה עצמה: "כי הגדת היום כי אין לך שרים ועבדים", בעצם אין לך נתינים, וממילא אינך כבר מלך, ועל כן כדי להציל את

24. כפל ושילש לשון מלכות לכבוד וליקר (דעת מקרא).

25. ראה כאן של א' תיבון, 'המלכת שלמה', ספר גולדשטיין, עמ' 291-305. תיבון מעלה זאת כהצעה אפשרית, כמו כן מעלה תיבון את סברתנו לפיה כל רציחותיו של יואב היו: "מכיוון שהיה (יואב) משוכנע שמעשים אלו יהיו לטובת מלכות דוד ויציבותה".

26. עבדים, שרים ופילגשים.

המלוכה יש צורך ב"ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך כי בה' נשבעתי כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך..." (י"ט, ט). דוד מקבל את התוכחה²⁷ ויושב בשער העיר.

ג. יואב ועמשא

אבשלום במסע המרד שלו כנגד דוד אביו משתמש בשירותיו הצבאיים של עמשא כשר צבאו. זה האחרון מי שהיה בן דודתו של יואב ניגף לפניו בקרב. לאחר סיום המרד מבקש דוד מעמשא להיות שר צבאו: "ולעמשא תמרו הלאו עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב". יואב לא מראה סימני עלבון על מינויו של עמשא לשר צבא תחתיו; כל עוד יהיה עמשא לעזר לדוד לא מתערב יואב במינוי. ברם, משהראה סימנים של אזלת יד בדיכוי המרד של שבע בן בכרי: "יולך עמשא להזעיק את יהודה ויחר מן המועד אשר יעדו", הורג אותו יואב כאשר הרג את אבנר. הריגה שבמהותה קשר הדוק לה לדאגה מי מנהל את צבאו של דוד, ומי יבסס את מלכותו²⁸.

להשלמת העניין נביא עוד נקודת ציון בחייו של יואב: דוד ובת שבע. דוד מבקש מיואב לשים את אוריה אל פני המלחמה במטרה להרגו. יואב מודע כנראה לבעיה בה נמצא דוד, ומבצע את המשימה על אף היותה משימה לא "מוסרית" כביכול. זאת לדעתי, בהמשך ישיר לנושא המאמר: יואב עושה ככל יכולתו למען מלכות דוד, גם אם הוא נדרש לעבור על "שתי הסעיפים".

ד. מדוע תומך יואב באדוניהו

כאן תישאל השאלה: אם יואב היה כה מקורב למלך דוד ולמלכותו, יש לשאול מה הביאו לעזוב את מלכו ואת יורשו שלמה, ולתמוך באדוניהו בן חגית? הם הם הדברים, יואב בראש ובראשונה הוא איש מלכות, המלכות והמלך חשובים הם עד למאד, אבל הנאמנות למלך היא כל זמן שהמלך חזק ושולט בממלכתו, ברגע שיש סדקים במלוכה יואב מפנה ראשו. סדקים אלו מצאנו במספר מקרים. הראשון החל לאחר דברי התוכחה של יואב לדוד כשהרג את אבשלום. אמנם, מסופר שיואב הוא עדיין שר צבאו של דוד "ויואב אל כל הצבא ישראל..." (כ', כג). אך, שינוי הכתוב מ"על" ל"אל" כבר עורר תמיהה אצל הפרשנים, וכך הקשה ותירץ בעל היכלי יקר: "יומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר²⁹, לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא".

27. צוואתו של דוד תוכיח: "וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לפני צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלום וכו', מדוע אין דוד מזכיר כאן את הריגתו של אבשלום בנו? כנראה דוד השתכנע שהריגתו של אבשלום הייתה לטובת המלוכה, ועל כן לא הזכיר את אבשלום בדבריו. רנד (לעיל, הערה 2) טוען לעומת זאת, שדברי דוד בצוואתו: "את אשר עשה לי" רומזים למיתתו של אבשלום. וראה כאן אברבנאל על אתר שמעורר בעיה זו.

28. כמובן, שאפשר להסביר רצח זה בצורה פשוטה של קנאה. ראה למשל קדמוניות היהודים ב', עמ' 162: "יואב הרג את עמשא רק מתוך קנאה על שנעשה שר צבא, והועמד מאת המלך במעלה אחת אתו" ועיין פרק י"ט, יד. ואולם בגמ' סנהדרין מט, ע"א איתא כדברינו: "אמרו לו [ליואב]... למה הרגת לעמשא? אמר להם מורד במלכות הוזה...".

29. ח', טז.

לאחר מכן, אנו רואים שבמרד של שבע בן בכרי מבקש דוד דווקא מאבישי לצאת ולהלחם בשבע בן בכרי: "ויאמר דוד אל אבישי עתה ירע לנו שבע בן בכרי מן אבשלום אתה קח את עבדי אדניך ורדף אחריו פן מצא לו ערים בצרות והציל עיננו". דוד מדגיש שהאדם למשימה יהיה דווקא אבישי - "אתה"; ולא אחיו יואב, שהיה עדיין שר צבא כידוע.

אבל המשבר שהכריע את הכף היה במפקד העם. בסוף ספר שמואל מבקש דוד מיואב לפקוד את העם; יואב מתנגד למפקד: "ויאמר יואב אל המלך ויוסף ה' אלקיך אל העם כהם וכהם מאה פעמים ועיני אדוני המלך ראות ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה" (כ"ד, ג). ובספר דברי הימים הביטויים קשים עוד יותר: "למה יבקש זאת אדני למה יהיה לאשמה לישראל" (דהי"א כ"א, ג), ודוד לא מרפה "ודוד המלך חזק על יואב" (שם, שם ד). וכבר אמרו במדרש: "אמר לו דוד, או אתה מלך ואני שר צבא, או אתה שר צבא ואני מלך"³⁰, ובמילים אחרות "האם אתה מלך ואני שר צבא?"³¹ אתה שכל חייד פעלת למען המלכות והמלך צריך להסכים עם המלך. ומרגע זה והלאה, ממשיך המדרש "כיון שראה כן, יצא שלא בטובתו". האמון רב השנים בין יואב ובין דוד נעלם ברגע זה. ועל כן אזכורו של יואב לאחר המפקד הוא: "ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדוניה", לא עוד עבד דוד.

ה. יואב ואדוניהו

בתחילה ראה יואב את ממשיך דרכו של דוד אצל בנו - אבשלום, ולאחר מיתתו של אבשלום (עיי' יואב עצמו). יואב מזהה את היורש הפוטנציאלי אצל אדוניהו. אין סיבה שלא, אדוניהו מבוגר משלמה³², יפה תואר, העם כנראה מעריץ אותו, והוא כבר עשה פעולות להכשיר את הקרקע למלכותו³³. "ויעש לו רכב ופרשים וחמישים איש רצים לפניו"³⁴. ובגלל שכך, למה לתמוך בשלמה הנער, כפי שדוד מעיד עליו "ויאמר דוד המלך לכל הקהל שלמה בני אחד בחר בו אלוקים נער ורך"³⁵. ולא עוד, אלא ששלמה עצמו מעיד על עצמו ככזה: "ועתה ה' אלקי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא" (מל"א ג', ז), שלא כדוד אביו שהיה המוציא והמביא את ישראל³⁶ "וליחלוחית של גבורה עדיין נמצאת בו". לפיכך, אין צורך יותר ליואב במלך ובירשו, יש לו יורש חדש ומלוכה פוטנציאלית חזקה.

30. פס"ר י"א, נא.

31. כך פירש בעל ה"כלי יקר".

32. אדוניהו היה בין הילדים שנולדו בחברון (דהי"א ג', ב), דוד מלך בחברון שבע שנים ובירושלים מלך שלושים ושלוש שנה, אי לכך גילו של אדוניהו צריך להיות לפחות שלושים ושלוש. ואילו שלמה נולד בירושלים.

33. מהפסוקים בהמשך, מתברר שגם העם נטה אחרי אדוניהו: "ויאמר את ידעת כי לי היתה המלוכה ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך" (מל"א ב', טו).

34. השווה לאבשלום ט"ו, א.

35. דהי"א כ"ט, א.

36. ה', א.

3. מותו של יואב

מותו ללא קרב של יואב מעלה תמיהה רבת. איך יעלה על הדעת, שיואב שר צבאו של דוד, האיש ששום קרב לא הפחידו ושום מערכה צבאית לא הכריעתו, ימות מוות שכזה? ננסה להתחיל מן ההתחלה. אחרי שנאלץ אדוניהו ל"יותר" על המלוכה לטובת שלמה, בא הוא לבת שבע בבקשה לישא את אבישג השונמית. שלמה, משהוצגה הבקשה ע"י אמו מגיב בזעם: "וען המלך שלמה ויאמר לאמו ולמה את שאלת את אבישג השנמית לאדניהו ושאלו לו המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה" (מל"א ב', כב).

שלמה, משום מה, מזכיר את שותפיו של אדוניהו למרד; ואולי חשב שלמה כי בקשתו של אדוניהו אינה באה מצידו, אלא מצידם של אביתר ויואב שראו בנשיאת אבישג פתח למלוכה, וכדברי רש"י: "משישחמם צטרצונו של מלך הוא תחילת הסדרה". שלמה כזכור בעקבות בקשה זו מבקש ל"נטרל" את האנשים הללו:

את אדוניהו הוא הורג; את אביתר הוא משלח מהיות כהן; וביחס ליואב, לא מסופר מה רצה שלמה לעשות. יואב על כל פנים מבין שלב המלך עליו, ובורח אל המזבח; ולאחר דין ודברים עם בניהו בן יהוידע הוא נהרג ללא קרב.

מותו ללא קרב של יואב, גם לו, קשר הדוק עם נושאנו. פרט למה שכבר אמרנו שליואב אין אמון במלכותו של שלמה שהיה "נער ורך", נראה שישנה עוד סיבה למיתתו התמוהה. יואב מרגיש שלא רק המלך שלמה ומלכותו חלשים, אלא אפילו שר צבאו של המלך, מי שאמור לצאת ולבוא בראש המחנה לוקה בחסר, שהרי בניהו בן יהוידע היה ממשפחת כהנים³⁷, וכהן לדידו של יואב מבטא איש רוח ולא דווקא אדם שמתאים להוביל צבא בישראל.

ועל כן כמה סמלית היא מיתתו; יואב שכל חייו נלחם למען מלכות חזקה, מת בגלל המלוכה-מלוכה שאינה לפי טעמו - מלוכה שאין הוא מוצא בה עניין - מלוכת כהנים ואנשי רוח, ועל כן נפל ללא קרב - ומת³⁸.

סוף דבר

ברצוני להעיר משהו על מאמרי ועל תכניו. הקורא מאמר זה לבטח משתומם: וכי כך מצטייר יואב בן צרויה האיש, האם רודף מלכות היה ותו לא. אכן שאלה כבדת משקל ולבטח עולה היא מתוך הכתוב. אך לזאת באתי להעיר, אינני מתיימר חייו ל"יתת ציונים" ליואב שר וגדול בישראל, רצוני היה לנתח את דמותו כפי שהיא משתקפת בפשט הפסוקים. ניתוח זה, השלכות רבות יש לו, ואין כאן המקום להאריך.

37. ח; ח.

38. נשימה לבנו למיקום בו נהרג יואב: "קרנות המזבח", באופן סמלי נאמר שחייו של יואב סבבו סביב הקרן-השופר, ונסתיימו בקרן-קרן המזבח.

רק נאמר, שיכול ויואב תפס אחרת את המלוכה בישראל, מן הבחינה, שלמלך צריך שתהא יד ברזל בהנהגתו שאם לא כן "איש הישר בעיניו יעשה", המלך לא צריך להוות סמכות רוחנית אלא סמכות ריבונית שלטת. האיש המוציא והמביא של ישראל - איש המלחמות של ישראל³⁹.

כך מצאנו אצל האברבנאל בהקדמתו לספר שופטים: "ההבדל השני הוא שכוח המלך ומנוויו אינו בענין הדין ולשפוט בין איש ובין רעהו על פי התורה, אבל הוא לבד בתיקון הקבוץ המדיני. להושיע את העם מאויביהם ולפסוק הדין בדברים כפי הוראת השעה וצורך העת לא בדרך דין צודק".

ואולי בזה גופא חולק דוד. לדוד, המלך מהווה בראש ובראשונה סמכות רוחנית ורק אח"כ סמכות ריבונית. דוד לא מסכים שהמלך צריך שיהיה איש צבא ותו לא, לא כך נוהג מלך **בישראל**⁴⁰, להיפך, המלך נושא במשרתו בראש ובראשונה להגדיל שמו של הקב"ה בעולם ורק אח"כ להוות גורם ריבוני כמו שאמרנו. חילוק זה בין יואב לדוד יכול להסביר במשהו את החיכוכים ביניהם לאורך ספר שמואל.

פתחנו בניתוח דמותו המלכותית של יואב בעזרת "המוטיב האישי" - הלא הוא השופר שתקע בו יואב כל אימת שחש כי יש סכנה למלכותו של אדונו-דוד. ופעם אחת עומד יואב בצידו השני של המטבע ושומע הוא בעצמו את השופר, שמיעה שבעקבותיה עצר יואב את המלכת אדוניהו למלך. כן ראינו איך מוטיב המלוכה של יואב מנחה אותו כמעט בכל פעולה שהוא עושה: בהריגותיו, במלחמותיו ולבסוף - במותו.

כל זאת בהתבסס על המושג שטבענו - "מוטיב אישי", מוטיב המנחה את הדמות לאור חפץ הנלווה אליו בסיפוריו, וזאת להבדיל מ"מילה מנחה", שתפקידה הוא יותר מקומי, כמו: פרק או יחידת לימוד.

39. עיין דבריו של שמואל בקשר למעמדו של המלך: שמי"א ח'; וכן הרמב"ם הלכות מלכים פ"ד ה"י.
40. וזאת להבדיל מאומות העולם-שמדברי העם בשמי"א ח' משמע שהבינו שהמלך תפקידו: "והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו". דוגמא בולטת לכך מציינו ביחס של דוד לשאול, משיח ה' קורא לו דוד, לא סתם מלך, כי אם משיח ה', המייצג את הקב"ה בעולם.

הערת המערכת: כדי להשלים דמותו של יואב בן צרויה, מומלץ לקרוא גם בספר "דמויות בתנ"ך לאורם של חז"ל", מאת הרב אליהו מנחם גויטיין, עמ' 139-117, ירושלים תשמ"ב, הוצאת משאבים.